

Adalet Ağaoğlu'nun Ölmeye Yatmak Adlı Romanında Eğitimsel Sorunlar ve Öğretmen İmgesi

Büşra Sürgit *

Özet

1929 yılında İstanbul'da dünyaya gelen Adalet Ağaoğlu, modern Türk edebiyatının önde gelen isimlerinden biridir. “Dar Zamanlar” üçlemesinin ilk romanı olan *Ölmeye Yatmak*, otuz yıllık bir zaman dilimi içinde Cumhuriyet aydınlarının yaşadığı kimlik bunalımlarını çok çarpıcı bir biçimde yansıtmaya çalışmıştır. Aynı eserde, başta Aysel olmak üzere birçok roman kişinin çocukluk ve ilk gençlik yıllarıyla ilintili olarak tasvir edilen ilköğretim ile burada çalışan Dündar Öğretmen bağlamında Cumhuriyet'in ilanından sonra yürürlüğe konulan eğitim politikaları da eleştiri süzgecinden geçirilmiştir. Bu çalışmada, yazarın, 1930'lu ve 1940'lı yıllarda Türkiye'de yaşanan eğitim tablosunu nasıl yansıttığı üzerinde derinleşilecektir.

Anahtar Kelimeler: Adalet Ağaoğlu, modern Türk romanı, eğitim politikaları, eğitimsel sorunlar, öğretmen

Educational Issues and Image of Teacher in the Novel *Ölmeye Yatmak* by Adalet Agaoglu

Abstract

Adalet Agaoglu who was born in 1929 in İstanbul, is one of the leading authors of modern Turkish literature. *Ölmeye Yatmak*, the first novel of “Dar Zamanlar” trilogy, has a special significance in Agaoglu's collected works, because it portrays the identity crisis of Republic intellectuals strikingly, in a thirty-years time period. In the same literary work, educational politics introduced after the proclamation of the Republic are criticised relevant with childhood and puberty years of many characters primarily Aysel's, concerned with the elementary school and Teacher Dündar. In this article, it will be analyzed how the author reflects the landscape of education system which was experienced in Turkey in 1930s and 1940s.

Keywords: Adalet Agaoglu, modern Turkish novel, educational politics, educational problems, teacher

* Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi Hasan Âli Yücel Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü, busrasurgitt@gmail.com

1. Giriş: Cumhuriyet'in İlk Yıllarında İzlenen Eğitim Politikaları

Cumhuriyet dönemi ile birlikte modernleşme, bağımsız ulus-devletin çağdaş dünya ülkeleri arasında yer alabilmesi için bir gereklilik olarak görülmüştür. Atatürk tarafından “muasır medeniyetler seviyesine çıkmak” olarak formüle edilen bu idealin, Batı'nın fikir ve yaşam biçiminin benimsenmesi ile gerçekleşeceğine inanılmıştır.¹ Bunun için dinsel ve geleneksel öğelerin, günlük yaşamdaki tezahürlerinin ortadan kaldırılmasının gerektiği düşünülmüştür. Toplumun siyasi, ekonomik ve sosyal yapısının; bireylerin yaşam biçiminin, dış görünümünün ve dünya görüşünün kökten değiştirilerek yeniden oluşturulması planlanmıştır. Cumhuriyet, yeni bir ahlak anlayışıyla yurttaş yetiştirmeyi hedeflerken geçmişte benimsenen geleneksel değerlere sırtını çevirmiştir. Bunların yerine Batı uygarlığına ait normları esas almıştır. Bu doğrultuda ulusalcı, özgür iradesiyle hareket eden, akli referans alan, aydınlanmacı tavrı içselleştiren yurttaşlar yetiştirmeyi arzu etmiştir.²

Türkiye Cumhuriyeti, toplumu, yeni rejimin değerleri ve yeni yaşam tarzıyla tanıştırma ve benimsetme konusunda en önemli araçlardan biri olarak eğitimi kullanmıştır. Bir başka ifadeyle eğitim, devrimlerin içselleştirilmesi ve yaygınlaştırılması konusunda işlevsel bir rol üstlenmiştir. Bu nedenlerden ötürü Cumhuriyetin okullarının laik olması öngörülmüştür. Okullar, bir yandan laik düşünce doğrultusunda toplumun dönüştürülmesini sağlayacaklar, diğer taraftan yeni değerlerin üretim aracı olacaklardı.³

Cumhuriyet yönetimi, eğitimi yeni baştan Cumhuriyet ideolojisi çerçevesinde örgütlemeye ve geliştirmeye başladı. Eğitim, ulusal ideoloji ve merkezi devlet yapısı içinde kurumsallaşyordu. Bu amaçla 3 Mart 1924'te çıkarılan 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu'yla ülkedeki bütün bilim ve eğitim kurumları, Maarif Vekâleti'ne bağlandı. Eğitim ve öğretimin Milli Eğitim çerçevesinde örgütlenmesiyle medreseler ve sıbyan mektepleri kapatıldı.⁴ Devlet, laik düşünceye yaslanan yeni bir ahlak anlayışı kuruyordu. “Demokratik ve laik hukuk düzenini benimsemiş, çağdaş uygarlık düzeyini yakalamış, kültürlü, bilgili ve yurtsever nesil” yaratma ideali⁵ söz konusuydu.

Cumhuriyet değerlerini ve ahlakını bireylere kazandırmada, ilköğretim, en önemli eğitim basamağını oluşturmaktaydı. Devlet, ulusal eğitimin bir parçası olarak tasavvur ettiği ilköğretimi, dinsel kurum ve algılayış biçimlerinden uzak-

1 Birgül Bozkurt, “Öğretmen, Cumhuriyet Ve Kurumları: Köy Enstitüleri Örneği”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin, 2001, s.55.

2 Bozkurt, *a.g.e.*, s.60.

3 Bozkurt, *a.g.e.*, s.56.

4 Bozkurt, *a.g.e.*, s.54.

5 Hasibe Çetin, “Eğitimden İdealist Beklentiler, Pragmatist Yaklaşımlar”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C.27, S.2, s.675-676.

laştırarak devletin sorumluluk alanının bir parçası hâline getirmiştir. 1924 Anayasası ile ilköğretim, kız ve erkek çocuklar için zorunlu ve parasız olarak kabul edilmiştir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında devlet işlerinin en ağırlıklı noktasını milli eğitim meydana getirmektedir. Bu bakanlık bünyesinde çalışan personel sayısı ve bütçesi, sözü edilen ağırlığı sayısal olarak kanıtlamaktadır.⁶

Atatürk döneminde, bir üstyapı kurumu olan okul ile tüm toplumun yeniden inşa edilebilmesini sağlayacağı anlayışı hâkimdir. 1923-1938 yılları arasında gerçekleştirilen birçok eğitim pratiğinin amacı, eski ile olan her türlü bağı koparmaktır.⁷ “Eskiye unut, yeni yolu tut” parolası, bu anlayış biçimini temsil etmektedir. Yürürlüğe konulan eğitim politikaları aracıyla ailesini, vatanını, ulusunu seven ve onu yüceltmeye çalışan, laik, çağdaş, Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen, “iyi insan” ve “iyi yurttaş” yetiştirmek amaçlanmıştır. Yurt, ulus ve ülkü gibi kavramlar üzerine inşa edilmiş bir okul programı ile yetişecek kuşaklar, ulusal kimliği özümseyerek sorumluluk sahibi yurttaşlar olacaklardı. Yeni kurulan ulus-devlete ait kuvvetli bir bellek oluşturulacaktı.

Atatürk'ün “irfan ordusu” olarak tanımladığı öğretmenlerin yetiştireceği nesiller aracılığıyla Cumhuriyet ideolojisinin kuşaktan kuşağa aktarılması umulmuştur. Atatürk, Türk varlığının geleceğini ve güvencesini yeni bir Türk insanı yaratma sorunu olarak görmüştür ve yeni Türk insanını yetiştirecek bir model ortaya koymaya çalışmıştır.⁸ Öğretmenlerin, Cumhuriyetçi dünya görüşünü ve yaşam felsefesini genç kuşaklara benimsetmelerini istemiştir. Öğretmenlerin ne tür görev ve sorumluluk taşımaları gerektiğine ilişkin nutuklar vermiştir. Bunlar öğretmenlere ülküsel bir vazife tayin edilmesinin işaretleri olarak okunabilir. Aslında idealizm bağlamında tasavvur edilen öğretmen, bir yaratı sürecinin öznesi olarak algılanmakta ve hedeflenen (ideal) eğitim ile bu eğitimin çıktısı olan öğrencinin niteliği bakımından bir arayışın temsilcisi olmaktadır.⁹ Bu, birey yoluyla aileyi; aile yoluyla tüm toplumu değiştirmeyi amaçlayan bir arayıştır. Kısacası yeni ulus inşa etme sürecinde öğretmenler oldukça önemli görevler üstlenmişlerdir.

6 Gencay Şaylan, “Türkiye Cumhuriyeti'nde Devlet Yapısının Evrimi”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C.2, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s.391-392.

7 Hatice Tezer Asan, “Türk Eğitiminde İktidar-Eğitim İlişkileri ve İnsan Yetiştirme Politikalarının Michel Foucault'un Panoptikon Metaforuna Göre İncelenmesi (1795-1946)”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2013, s.194.

8 Bozkurt Güvenç'ten aktaran; Asan, “Türk Eğitiminde İktidar-Eğitim İlişkileri ve İnsan Yetiştirme Politikalarının Michel Foucault'un Panoptikon Metaforuna Göre İncelenmesi (1795-1946)”, s.194.

9 Erdoğan Efendioğlu, “Türk Sinemasında Öğretmen İmajı”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2013, s.42.

1929 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından dönemin öğretmenlerine, bir mektup ile okullarda uygulanacak öğretim yöntemleriyle ilgili bir kitapçık gönderilmiştir. 30 Ocak 1929 tarihi ibaresini taşıyan mektup, Cumhuriyetin ilk yıllarında hedeflenen eğitimin muhtevasını ve yetiştirilmek istenen insan tipini açıkça belirtmesi dolayısıyla dikkate değerdir.¹⁰

“Görevinin yalnız bir harf öğretmek ve okumaktan ibaret olduğunu sanmakla hata işlemiş olursun. Geçmişin bin bir savsaklaması yüzünden bakımsız ve örnek-siz kalmış olan bu yurttaşlarına, aynı zamanda görgü kurallarıyla yaşamayı, eski püskü elbise içinde bile temiz olunacağını anlatacaksın. Derslerindeki coşkuyu ve sınıfındaki kalabalığı korumak için elinden gelecek çabayı göstermelisin. O şekilde ki sınıfındaki bir öğrencinin eksilmesi, senin için bir onur sorunu olmalıdır.”¹¹

Yukarıdaki satırlardan anlaşılacağı gibi ortaya konulan öğretmen karakteri, öğretici yönüyle değil eğitici yönüyle dikkat çekmektedir. Öğretmenin dış görünümü ve davranışları ile örnek bir model oluşturması beklenmektedir.

Modern Türk romanının tarihine göz atıldığı zaman Cumhuriyet’in ilk yıllarındaki eğitim sistemini ve öğretmenleri konu alan birçok roman kaleme alındığı görülmektedir. Reşat Nuri Güntekin, Halide Edib Adıvar, Fakir Baykurt, Kemal Bilbaşar ve Kemal Tahir gibi pek çok yazar, Cumhuriyet’in ilk yıllarında yaşanan eğitsel sorunları farklı yönleriyle mercek altına almışlardır. Adalet Ağaoğlu’nun 1973 yılında yayımladığı *Ölmeye Yatmak* isimli romanı, Atatürk ilke ve inkılaplarına sıkı sıkıya bağlı olan bir Cumhuriyet aydınının yetişmesinde etkili olan Kemalist, laik ve rasyonalist eğitim sistemini, realist bir şekilde yansıtmıştır. Bu nedenle söz konusu romanın eğitim bağlamında ele alınması büyük önem taşımaktadır.

2. İrfan Yuvasının Çalışkan Bekçisi: Dünder Öğretmen

*Ölmeye Yatmak*¹² romanında, küçük bir ilçenin ilkokulunda çalışan Dünder Öğretmen, genç ve dinamik Türkiye Cumhuriyeti’nin “aydın” öğretmenini temsil etmektedir. Çağdaş, yenilikçi ve ülkücü yaklaşımlarıyla öne çıkan Dünder Öğretmen, Aysel ile arkadaşlarının kişiliklerinin gelişmesinde derin etkilerde bulunması dolayısıyla dikkatleri üzerinde toplamaktadır. Aysel’in Atatürkçü, vatansever ve milliyetçi bir Türk olması gerektiği yönündeki ilk telkinler, Dünder Öğretmen

10 Asan, “Türk Eğitiminde İktidar-Eğitim İlişkileri ve İnsan Yetiştirme Politikalarının Michel Foucault’un Panoptikon Metaforuna Göre İncelenmesi (1795-1946)”, s.207.

11 Cavit Binbaşoğlu’ndan aktaran; Asan, “Türk Eğitiminde İktidar-Eğitim İlişkileri ve İnsan Yetiştirme Politikalarının Michel Foucault’un Panoptikon Metaforuna Göre İncelenmesi (1795-1946)”, s.207.

12 Adalet Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, Türkiye İş Bankası Yayınları, 25.baskı, İstanbul, 2011.

tarafından aktarılır.¹³ Bu genç eğitimci, Aysel'in nasıl bir eğitim süzgecinden geçtiğinin, hangi ülkülerle beslendiğinin somut bir göstergesidir.¹⁴

Dündar Öğretmen, Cumhuriyet ideolojisine sıkı sıkıya bağlıdır. Cumhuriyetin laik, yenilikçi ve modern insanını hakkıyla temsil etmek istemektedir. Dini görüşlerin hâkim olduğu bakış açılarına karşıdır. Devrimlerin karargâhı konusunda olan Ankara'yı görmek için yanıp tutuşmaktadır. Fakat “dar paçalı bir pantolonu” olmadığından dolayı başkente gidememektedir. Her zaman üç gün gecikmeyle iki sayısı birden gönderilen *Ulus* gazetesini dikkatle takip etmektedir. Bu gazetede, devrimler hakkında kaleme alınan yazı ve tebliğleri harfiyen okumakta ve heyecanla öğrencilerine aktarmaktadır.

Dündar Öğretmen, yeni rejimin, öğretmenlere yüklediği yükün farkında olan bir eğitimcidir. Öğrencilerine her fırsatta onların Türkiye Cumhuriyeti vatan-daşları olduklarını hatırlatma ve büyük Türk inkılâbı ülkülerini telkin etme gibi önemli bir misyonu vardır.¹⁵ Özgürlüğün, ilerlemenin ve çağdaşlaşmanın meşalesini elinde tuttuğuna inanmaktadır. Sisteme ve kurallara itaati üstün hedef sayan bireyler yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Öğrencilerinin medeni, çalışkan ve vatana faydalı olmaları, Dündar Öğretmen'in tek arzusudur. Onları “ilerici, ülkücü” yetiştirmek için elinden geleni yapmaktadır. Merkezden gelen Batılılaşma ile ilgili buyrukları, Başöğretmen Hüdaî Bey'e yalvara yakara da olsa, bazen iki paket Reji sigarası karşılığında da olsa harfi harfine uygulatmaktadır. (s.173) Çağdaşlaşma yolunda atılması gereken adımları ciddiyetle tatbik ettiği için Dündar Öğretmen'in içi rahattır.

Dündar Öğretmen, yeni devrimler ile Cumhuriyet ilkelerinin bir inanç, bir ülkü olarak bireylerin zihnine ve yüreğine işlenmesi gerektiği kanısındadır. Bu devrimler ve ilkeler, içtenlikle benimsenmelidir. Zira yeni düzenin devamı ancak bu yolla mümkün olabilir.¹⁶ Bundan dolayı Dündar Öğretmen, devrimlerden taviz vermemektedir.

Buna ilaveten o, öğrencilerine, Cumhuriyetin hedeflerini, ilkelerini ve ulusal sınırlar içinde bir vatan düşüncesini benimsetmeye çalışmaktadır. Bundan ötürü cumhuriyet, ulus, yurt ve yurttaşlık gibi soyut kavramları çocuklara aktarabilecek, onların yaşam algılayışında bütün bunları kolaylıkla benimsemelerine yardımcı olacak türkülere, marşlara ve piyeslere başvurmaktadır. Onlara sık sık “Er-genekon Destanı”, “Onuncu Yıl Marşı” ve “Cumhuriyet Marşı” gibi metinleri

13 Kamuran Eronat, “Adalet Ağaoğlu: İnsan ve Eser”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dicle Üniversitesi, Diyarbakır, 2004, 53.

14 a.y.

15 Asan, “Türk Eğitiminde İktidar-Eğitim İlişkileri ve İnsan Yetiştirme Politikalarının Michel Foucault'un Panoptikon Metaforuna Göre İncelenmesi (1795-1946)”, s.189.

16 Suna Kili, *Türk Devrim Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009, s.222.

ezberletmesi bundan kaynaklanmaktadır.

Devrimlerin yeni yeni hayata geçirildiği bu süreçte Dünder Öğretmen, görkemli bir müsamer tertiplemek için büyük çaba harcar.¹⁷ Yokluklara rağmen planından vazgeçmez çünkü bu, okulun ilk mezuniyet müsameresi olacaktır. Buna ilaveten Dünder Öğretmen, bu vesileyle yönetim tarafından fark edilmeyi/ keşfedilmeyi ümit etmektedir.

Aslında Dünder Öğretmen, bu müsamerayı Cumhuriyet'in on üçüncü yıl dönümünden bu yana tertiplemeyi planlamaktadır. Fakat bazı maddi imkânsızlıklar, etkinliğin iki yıl ertelenmesine neden olmuştur. Genç eğitimci, bu ertelemeyi ötürü oldukça kederlenmiş, geceleri uyuyamaz olmuştur. Zira bu gibi etkinliklerle, Cumhuriyet ülküsüne bağlılığını kanıtladığına inanmaktadır. Aksi halde kendisini "ülkü[nün]" dışında, kıymetsiz, işe yaramayan herhangi biri gibi hissedecektir.

*"Geç bile kaldı bu okul. Bu yıl da olmasaydı Öğretmen Dünder kararlar bağlayacaktı. Beceriksiz, yenik, ülkeye sırt çevirmiş olacaktı. Ondan sonra saf dışı duyar kendini. Boşlukta sallanır kalır. Merkezi Hükümet'e bir çağırırsalar, kimse'nin yüzüne bakmaya surat kalmaz. Başöğretmen'i zorlayışları bundan. Kulağının dibinde arı gibi vızıldayışları. Polkayı kabul ettirmek için artık bir seferinde, "Atam, Atam, Büyük Atam!..." diye hıçkırma hıçkırma ağlamıştı. Ağlayışı içten."*¹⁸

Dünder Öğretmen, dilediği müsamerenin gerçekleşebilmesi için öğrenci velilerinin maddi ve manevi desteğini alması gerektiğinin şuurundadır. Bu nedenle hazırlıklar boyunca ilçedeki bütün evlerin kapısını tek tek çalmış, anne ve babalarla ayrı ayrı görüşmüş, onları ikna edebilmek için saatlerce dil dökmüştür. Fakat bazı anne ve babalar, çocuklarının müsamereye katılmasına şiddetle karşı çıkmıştır.

Zira yerli halkın reformları içselleştirmesi ve Batı'ya adapte olması zannedildiği kadar kolay olmamaktadır. Her ev, "ya içinden bir ölü çıkmış ya kapısına kırmızı bir fener asılmış gibi[dir]". (s.8) Çocuklar, oyun provası söz konusu olduğu zaman sızlanıp durmakta, eşler birbirleriyle daha sık kavga etmektedir. Ahlaki endişeler, bu tepkilerin baş nedenidir. Kız çocukları ile erkek çocukların birlikte "Çiçekler ile Böcekler" piyesinin provalarını yapmaları, kasaba halkını kızdırmaya yetmiştir. Bunun üstüne Avrupa kökenli bir dans olan polkayı icra edecek olmaları, kız çocuk babalarını ayağa kaldırmıştır. Erkeklerin kızlarına sarılacağını duydukları zaman beyinlerinden vurulmuşa dönmüşlerdir. Hatta kızlarını okuldan almak isteyenler bile olmuştur. Bilal, kendisi gibi hafız olan oğlu Hasip'in rondo ve polka oynamasına izin vermemiştir. Yine de "Çiçekler, Bö-

17 Özge Dikmen, "Adalet Ağaoğlu'nun Romanlarında Sosyal Yapı", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, 2008, s.170.

18 Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, s.8-9.

cekler ve Kelebekler” tablosunda, kara bir kılıf içinde bokböceği olmasına hayır diyememiştir. (s.17)

Başöğretmen Hüdayi Bey de Dünder Öğretmen’in, devrimleri bu kadar katı bir şekilde uygulamasından memnun değildir. Bir yıl sonu müsameresinin Batı’ya pencere açmasını beklemek olayları abartmak demektir. Üstelik “gâvur hoca”, “kerhânci” gibi sıfatlarla anılmaktan usanmıştır.

“Koro, peki. Meslekler, iyi. Türküler, pek güzel. Ergenekon Destanı; pekala, mükemmel. Eee, polkada ne diye diretti bunca? Merkezden gelen emirde, Batı’ya pencere açılması isteyordu. İyi ya işte; Savcı’nın kızı keman çalacak. Kız öğrenciler erkek öğrencilerle birlikte “Çiçekler ile Böcekler”i oynayacaklar. Polka ille de gerekli miydi? Polkada oğlanlar kızlara sarılacaklar. El ele tutuşacaklar. Evet, belki Batı’ya daha geniş bir pencere açılmış olacak, ama bütün kasaba halkı da ayağa kalktı. Çocuklarını okuldan geri almak isteyenler bile çıktı. Baksana, Kör Enveri kızının müsamereye girmemesi için sonuna kadar direndi. Şimdi yolda gördü mü başını çeviriyor bana. Sağda solda da, kerhânci, diyeymiş. Gâvur Hoca adı bitti, şimdi de bu. Kaymakam’dan çekinmeselerdi, bunca yıllık hemşerilerimle neredeyse toptan aram açılacaktı canım.”¹⁹

Öte yandan rejimin işaret ettiği modernleşmeci zihniyeti benimseyen aileler, Batı normlarına uyan davranış kalıplarını, yaklaşım tarzlarını ve tavırları daha kolay ve çabuk benimsemektedir. Bu nedenden ötürü Dünder Öğretmen, babası ilçenin kaymakamı olan ve Batı standartlarında yaşayan Aydın ile yine Avrupalı bir hayat süren Sevil’e oldukça içten davranır. Savcının kızı Sevil, müsamerede Batı modasına uygun bir elbiseyle keman çalacaktır. Onların “titizliği, medeniliği, temizliği ve çalışkanlığı” Dünder Öğretmen’i âdeta büyüler. (s.43)

Cumhuriyet’in on beşinci yıl dönümüne aylar kala gerçekleştirilen mezuniyet müsameresine ilçe kaymakamı, jandarma kumandanı ile savcının yanı sıra eşraf ve esnaftan onlarca kişi katılır. Okulun sıraları yan yana dizilmek suretiyle seyircilere oturulacak bir alan tesis edilmiştir. İlçede ilk kez erkek ve kadınlar “umum” bir yerde beraber bulunmaktadır. Yaşlı kadınlar, damalı örtüleriyle yüzlerini kapatmakta, “Allah’ım sen günah yazma” diyerek dua etmektedir. Halkın tepkisinden çekinen Başöğretmen Hüdayi Bey, yerli kadınları ve erkekleri ayrı yerlerde oturtmayı akıl ettiği için kendisini şanslı hissetmektedir.

Yerli halk, çocuklarını ilk kez sahnede seyredeceği için hem meraklı hem de heyecanlıdır. Herkesten daha telaşlı olan çocuklar, Türklerin dünyadaki tüm milletlerden yüce olduğunu vurgulayan ve “Yurdun tan yerinden Doğdu gün ışıkları ülkünün” dizesiyle başlayan Cumhuriyet marşını okurlar.

Müsamere eksikliklerle başlar. Bordo keten perdenin hem eni hem de boyu

19 Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, s.7-8.

kısa gelmiştir. Marşlara, sünnet düğünlerinde çalınan bando eşlik etmektedir. Ardından polka ve rondo oyunları sahneye konulur. Başöğretmen Hüdayi Bey, polka ve rondo oyunlarının oynanması konusunda ısrarcı ve inatçı davranan Dündar Öğretmen'e bir kez daha sitem eder. Zira birkaç memur çocuğu müstesna olmak üzere öğrenciler, Batı kaynaklı bu iki oyunun ne olduğunu bile bilmemektedir. Üstelik söz konusu oyunların başarıyla icra edilebilmesi için kız ve erkeklerin birbirlerine değmesi şarttır. Bunun için onlarca prova yapılmıştır. Ne var ki aile ortamında geleneksel değerlerle yetiştirilen çocuklar bir türlü rahat davranamazlar; sarılmaları gereken yerde birbirlerinden birer metre uzakta dururlar. (s.17) Seyirciler arasında bulunan babalar ise polka ve rondo ile "namuslarının kirlendiği" kanaatindedirler. Zira bu oyunlar, kendi değer yargılarına ters figürler ihtiva etmektedir. Öte taraftan "medeni uygarlıklar seviyesine yükselmeleri" ancak bu tür "cesur adımlar" atmalarıyla mümkün olabilecektir. Bu durum ister istemez bir zihin karmaşasını doğurur.

*"Eşraf ve esnaf babalar, polka ve rondo ile kirlenen namuslarını örtbas etmek için durmadan öksürüyor, kafalardaki bütün sıkıcı düşünceleri kovalamak için gerekli gereksiz gülüyorlardı. Medeni olmak buyurulmuştu. Eh, ne yapsın onlar da medeni olmuşlardı işte. Suç kendilerinde değildi."*²⁰

Dündar Öğretmen'in müsamere programına ilave ettiği oyunlardan biri de "Meslekler"dir. Genç eğitimci, kendi ürünü olan bu oyun vasıtasıyla öğrencilerin, gelecekte kendilerini bekleyen meslekleri tanımalarını ve incelemelerini ummuştur. "İrfan yuvası okullarından" şerefli meslek sahibi insanlar olarak mezun olmadan önce kendilerini bekleyen "türlü fedakârlık ve vefâkarlıkları" bilmelerini istemiştir.

*"Her mesleğin çilesini de sevincini de öğrensinler. Atamızın çizdiği yolda şerefli vatanımıza yararlı birer insan olma için mesleklerini buna göre seçsinler; buna göre yılmadan, usanmadan bu güzel, bu eşsiz vatan için çalışsınlar. Gerekirse uğruna ölsünler."*²¹

Dündar Öğretmen'e göre her Türk vatandaşı, vatanının yararına çalışmalıdır. Başkasının dürtmesine gerek kalmaksızın kendi iradesiyle faydalı işler yapmanın yollarını düşünmelidir. Elbette bunun için "insanın bağrında ülkünün ateşi yanmalıdır". (s.26) Dündar Öğretmen bu çerçevede vatanın her şeyden daha kutsal olduğunu vurgulama ihtiyacını hisseder.

Dündar Öğretmen, okuttuğu öğrencilerin genç Cumhuriyet'in yeni kuşağı olduğunun bilincindedir. "Yeni bir kuşak doğuyor!" sözünü coşkuyla tekrarlaması da buradan kaynaklanmaktadır. Bu kuşağın çocukları, Cumhuriyet devrimlerinin

20 Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, s.18.

21 Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, s.19-20.

hızla hayata geçirilmeye çalışıldığı bir zaman diliminde açmışlardır gözlerini. Ekonomik, toplumsal ve siyasal hayatta yeniliklerin biri, diğerini kovalamaktadır. Bu yeniliklerin kalıcı olabilmesi hususunda bu kuşak mensuplarının ayrı bir sorumluluğu vardır. Yöneticiler, onlardan umutludur. Müsamere sırasında öğrencilerin hep bir ağızdan coşkuyla okuduğu “Ey Türk Gençliği! Birinci vazifen...” cümleleriyle başlayan Atatürk’ün Gençliğe Hitabesi, gençliğe kolektif bir misyon verildiğine işaret etmektedir.

Sahne, Dündar Öğretmen’de var olan idealist fikirleri beyan etmeye uygun bir zemindir. Dündar Öğretmen, oyunda kendisine en yakışan mesleği yani öğretmenliği oynar. Geceler boyu bekâr odasında, gaz lambasının soluk ışığı altında kendi kendine tekrarlayıp durduğu fikirleri bu vesileyle dile getirir. Temsil sonrasında büyük memurların, kasaba halkının ileri gelenlerinin kendisini tebrik edeceğinden emindir. Bilhassa “yobaz bir din hocasının başına atması sonucu” can çekişirken söyleyeceği sözün anlatım gücüne güvenmektedir: “*Bir gün öğretmen de ölür. Ama ardından binlerce ve binlerce kişide yaşar o. Bir alev, sönmez bir ateş gibi ilim meşalesini nesilden nesile devreder.*”²² Gerçekten de Dündar Öğretmen, ilçede görev yapan memurlardan büyük bir alkış alır.

Ölmeye Yatmak’ta birçok eğitsel sorun karşımıza çıkmaktadır. Anne-babaların çocuklarının okumasına cephe alması bunların başında gelmektedir. Sözgelimi Aysel’in sınıf arkadaşı olan Ali, ailesinin maddi olanaklarının kısıtlı olması sebebiyle öğrenimini devam ettiremeyen çocuklardan biridir. Aslında Dündar Öğretmen’in okuttuğu sınıfın en zeki öğrencilerindendir. Günün birinde Dündar Öğretmen, Ali’yi bir eşeğin üstünde, köy yolunda görünce dünyası başına yıkılır. Ali, okulun “en akıllı, en cin ve en yoksul” çocuğudur. Dündar Öğretmen, mezuniyet töreninden sonra ona hiç tesadüf etmemiştir. Bu süreçte Ali’yi yoklamadığı, ortaokula gidip gitmediğini kontrol etmediği için pişman olur. O, beş yıllık ilkökul eğitimi süresince Ali ile arkadaşlarına yalnızca matematik, coğrafya ve tarih öğretmemiştir. Aynı zamanda onlara saç taramayı, yüz yıkamayı, düzgün giyinmeyi, doğru konuşmayı da öğretmeye çalışmıştır. Fakat şimdi Ali’nin fiziksel görünüşü, sanki öğretmeni ona hiçbir şey öğretmemiş gibi perişandır. Saçları dağınık, eli yüzü kirlidir. Üstelik eşeğe kendisi binmiş, annesini arkasından yürütmektedir.

*“Dündar Öğretmen’in içi birden cız etti. Nasıl da unutmuştu Ali’yi? Okulun en akıllı, en cin ve en yoksul çocuğunu?... Bu ülkede o, Ali ve Ali gibileri yüce Atatürk’ün istediği yola yöneltemeyecekse, neye yarardı öğretmenliği? En azından, çocuğu bir eğitmen kursuna sokmanın yollarını neden aramamıştı hiç?”*²³

Dündar Öğretmen, bu manzarayı seyredince Atatürk’e ihanet etmiş gibi his-

22 Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, s.20.

23 Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, s.65.

seder kendini. Zihnini ve kalbini kuşatan ülkü, eksik kalmıştır. Yine de hiçbir şey için geç olmadığını düşünerek Ali'nin annesiyle konuşmaya karar verir. Fakat bu köylü kadın, oğlunun öğretmenini tanımamaktadır. Zira beş yıl boyunca Ali'nin öğretmenini hiç görmemiş, dahası buna gerek duymamıştır. Bundan ötürü kuşkulu gözlerle oğluna, "Kim bu herif Ali, len? Ne ister?" diye sorar. Dünder Öğretmen ise annenin çocuğunu niçin okula göndermediğini öğrenmek ister.

"Söyle bakalım kadın, ne yapıyor oğlun şimdi?"

"Heeç..."

"Ne demek hiç? Okula gitmiyor mu?"

"Eee, getti ya? Bitti çok şükür."

"Öyle çabucak biter mi bu iş?"

"Çabuk mu deyon? Beş yıl..."²⁴

Öğretmen, küçücük bir çocuğu tarlaya sürmenin insafa sığmayacağını söylese de kâr etmez. Kadın, sözün nereye varacağını hemen anlar ve kendisini bu şekilde davranmaya sevk eden ekonomik sıkıntıları sıralamaya başlar.

"Benim bi bu yetimim var işte. Kızları sayma. Yanımda erkek diye bi bu var. Başka da kimsem yok. Amucası, emmilerim var emme, onlar anca kendi işlerine. Eh, çok şükür, yine de arka aldılar şimdiye dek. Ali mektebini bitirsin diye dişlerini sıktılar..." dedi ve acele oğluna dönüp onu azarladı:

"Hadi len, yürü. Akşam ezanı okunacak neredeyse. Karanlığa kalucuz eyüce." (s.68)

Bu ifade, köylülerin eğitim-öğretim kavramlarına olan olumsuz bakış açısını yansıtmaktadır. Kadına göre okul, devletin mecbur kıldığı müddet içinde devam edilmesi, bu müddet bitince terk edilmesi gereken resmi bir kurumdur. Toprakla uğraşmasına kesin gözüyle bakılan bir insanın eğitim almasına lüzum yoktur. Elbette çocukların okutulmamasında ekonomik nedenler başat rolü oynamaktadır. Esasen Ali, tıpkı arkadaşları gibi ortaokulu ve liseyi okumayı, bir meslek edinmeyi içten içe arzulamaktadır. Öte yandan annesi ile kız kardeşlerinin içler acısı durumu ortadayken bu arzusunu dillendirmeye cesaret edememektedir.

Dünder Öğretmen, Ali ile annesinin kaçarcasına uzaklaşmaları karşısında pes etmez. Bilakis Ali'yi modernleşmekte olan bir kentte okutmanın yollarını aramaya başlar. Hatta bunu kendine "yeni bir ülkü" edinir. Bir burs bulabilme umuduyla başkente dilekçe üstüne dilekçe yazar. Kasabanın eşrafına ve önde gelen memurlarına akıl danışır. Bu süre içinde yedi kez çocuğun köyüne gider ve Ali'nin yakınlarını ikna etmek için canla başla uğraşır. Fakat aileyle nitelikli bir iletişim

24 Ağaoğlu, Ölmeye Yatmak, s.67.

kurmaz; amcalarının izin vermemelerinin altında yatan sebepleri anlamak için çaba harcamaz. Bu nedenle onları, Türkiye Cumhuriyeti'ne ihanet etmekle suçlar. O böyle direttikçe Ali'de “okuma ve bay olma isteği” körüklenir. Tarla işlerini iyice boşlar ve öğretmenin burs arama turlarına katılır. Bu tavrı, dayılarından ve amcalarından sopa yemesine neden olur.

“Anasının ilenmelerine, dayılarının, amcasının sopalarına aldırış etmeden ikide bir ilçeye kaçıp öğretmenin ardına düştü. Öğretmen önde, o arkada, mecnun gibi dolaştılar ilçenin içinde. Çekilecek her kapının ipini çekip sonunda artık Ali için büyüünün bozulduğu, tanımadığı değerini kanıksamaya başladığı bir gün Öğretmen Dünder muradına erdi: Şakir Ağa, Ali'yi başkente, Hergele Meydanı'ndaki oteline yamak olarak almayı kabul etti.”²⁵

Birkaç hafta sonra Ali, Ankara 1. Erkek Sanat Okulu'na talebe olarak kabul edilir. Aynı zamanda Şakir Ağa'nın otelinde yamak olarak çalışacak, orada konaklayacaktır. Bu müjde, Dünder Öğretmen'i sevindirir. Genç eğitimci, Ali'yi otobüsle başkente yolcu ettiği sabah, alnında “yeni bir ışık” doğduğunu hisseder. (s.69) Hayallerdeki ülkünün gerçekleşmesi yolunda yeni bir iş daha başardığını düşünür.

Ali'nin bu şekilde ailesine rest çekmesi, öğretmeni sevindirir. Daha fazla okuyabilmek, kentli bir “bay” olabilmek için köyünden, ocağından vazgeçmesini takdir eder. Öte yandan Ali'nin amcası, Dünder Öğretmen'i gördüğü zaman yere tükürmektedir. Öğretmen, bir gün değerinin anlaşılacağını düşünerek kendisini avutur.

Anne-babaların, çocuklarını okutmak istememelerinde rol oynayan etmenler, ekonomik sıkıntılardan ibaret değildir. Kız çocukların okumasına gerek olmadığına inanan babalar da vardır. Aysel'in babası olan Salim Efendi, bu hususa iyi bir örnek teşkil eder. Salim Efendi, Aysel'in mezuniyet müsamesesine katılmasını tasvip etmez. Tam da bu noktada Aydın'ın “medeni ve uyanık” babası devreye girer. Kaymakam, Atatürk devrimlerine karşı gelmesi hâlinde Salim Efendi'nin dükkânını kapatacağını bildirir. Yaşlı adam, bu tehdidi işitince kızının müsamereye katılmasına izin verir.

Aysel'in “Meslekler” piyesinde, kentli bir memur hanımı canlandırması; bunun için de ipekliden, moda göre dikilmiş bir rop, yakası kürklü bir manto ile ipekli çoraplar ve ökçeli ayakkabılar giymesi kararlaştırılır. Fakat Salim Efendi, kızının kıyafeti için çarşıdaki dükkânında top top dizili kumaşlarından iki metre Şam ipeklisi kesip vermeye yanaşmaz. Kızını gönül rızasıyla sokmadığı bir etkinlik için para harcamak ya da malından tüketmek istemez. Bu durum karşısında içlenen karısı ise kızının göz yaşlarına dayanamayıp Aysel'in çeyizi için sandığında muhafaza ettiği Bursa ipeklisi, açık filizi bir kumaşı ortaya çıkarır. Bu

malzemeyle drapeli, dar uzun kollu, sivri yakalı bir kıyafet dikmeyi başarır. Diğer taraftan komşularına haber salmasına rağmen yakası kürklü bir manto bulması mümkün olmaz. (s.23) Ebe Nurinnisa, başlarından uç uca birbirine eklenmiş iki tilkisini getirip verir. Hazırlıkları yetiştireceğinden kuşku duyan, bundan ötürü etekleri tutuşan Dünder Öğretmen, yakası kürklü mantonun yerini bu tilkilerin almasına ses çıkaramaz. Aysel'in ayakları, annesinin düğünlerde giydiği uçları yılan derisi, sivri topuklu ayakkabıların ancak yarısını doldurur. İpek çorapların üzerine yün çorap giymesiyle bu sorunun da üstesinden gelinir. Kısacası küçük kızın kıyafeti çok dar olanaklarla tamamlanır.

Salim Efendi, kızının ortaokula devamı konusunda da zorluk çıkarır. Ona göre kız çocuğunun okuma yazma eğitimi alması yeterlidir. Üstelik ilçede bir ortaokul bile mevcut değildir. Bir kız çocuğunu başka bir kente göndermek âdetlere aykırıdır. Öte yandan Dünder Öğretmen'in ısrarları ve baskıları neticesinde Aysel, Ankara'ya giderek okumaya devam eder. "Ulu Önder'in istediği gibi bir Türk kızı" olabileceği için mutludur. (s.46)

Dünder Öğretmen, "Aydın"ları, "Sevil"leri, "Ertürk"leri, "Aysel"leri ilkokuldan mezun ettiği için kıvanç duymaktadır. Ülkenin "aydınlık ordusuna" "ilk erleri" kattığı için sevinçlidir. (s.15) Bu "irfan ordusuyla" cehalete savaş açacağı görüşündedir.

Çocukların her biri ortaokulu okumak için çeşitli kentlere dağılmıştır. Dünder Öğretmen, birkaç hafta içinde onların kendisini mektuplara boğacağını umar. "Ben işte şimdi sayın öğretmenim, sizden feyz alarak..." cümleleriyle başlayan bir mektup almak için çırpınır. Fakat beklediği ilgiyi bir türlü göremez. Ne Bakanlıktan, ne ilçedekilerden taltif alır. Posta arabasından mektup çıkmayınca "Bakalım, acele etmeyelim daha. Daha ilk gidenin ardından bile henüz iki ay geçmedi" diye düşünür.²⁶

Dünder Öğretmen, ülkünün gerçekleşmesi doğrultusunda yaptığı hizmetlerden ötürü methedilmek istemektedir. Gazetelerde takdir ve taltif edilen öğretmenlerin isimlerini okuyunca kendisine "Bir gün bana da, eh ilçe görevini en iyisinden yaptın. Öğrencilerin için, ilçenin uyanması için canından can kattın. Herkesle iyi geçindin. Hiçbir eğrin büğrün görülmedi. Çapkınlığın duyulmadı... Artık seni şuranın başöğretmenliğine, şuranın maarif müdürlüğüne atıyoruz" denilmesini umut eder. (s.177) Üstelik bir takdirname alacağından emindir.

Dünder Öğretmen, erkek kardeşini de öğretmen olmaya ikna etmiştir. Kardeşi, eğitmen kursuna aday olmayı reddettiğinde ona iki tokat akşetmiş, "Ulan hödük, işte sana okumak için bedavadan bir fırsat! Köyde öküz çobanlığı etmek daha mı iyi?" diyerek onu zorla Mahmudiye'deki kursa göndermiştir. Şimdi

26 Ağaoğlu, Ölmeye Yatmak, s.64.

Sarayköyü'nde çalışan kardeşinin kendisini ziyaret etmesini, en azından bir teşekkür mektubu göndermesini bekler. İlçeye gelmesi durumunda onu komutana, kaymakama gösterecek, yarattığı “eserden” ötürü takdir edilecektir.

“Oğlan, Sarayköyü'nde eğitimlik ediyordu. Yazmadı ama kendisine. İki satırı esirgedi. Şimdi iniverse otobüsten!... Alsa götürse onu mahfele. Kaymakam'a, Jandarma Kumandanı'na, Malmüdürü'ne falan gösterse kardeşini. Dese ki, “İşte benim eserim””²⁷ (s.64)

Dündar Öğretmen, ülke yöneticilerinin eleştirilmesi mümkün olmayan varlıklar olduğu kanısındadır. Çünkü otoriteye duyduğu inanç sonsuzdur. Yöneticilerin buyruklarına sorgulamaksızın itaat etmenin lüzumlu olduğu görüşündedir. Hürmet ve bağlılık esastır. Bundan dolayı kardeşinin, devlet büyüklerinin sözlerini tenkit etmesi karşısında şok geçirir. Kardeşi yüzünden günaha girdiği, sadakat yeminini bozduğu sanısına kapılır. Bu sorgulamalar hiç hoşuna gitmez. Zira “Büyüklerimiz ne yaparsa iyidir”. Kardeşi, yalnızca kendi mesuliyetini yerine getirmeli, ötesine karışmamalıdır.(s.175)

“Hasanoğlan'a eğitmen çıktığından bu yana büyüklerimizi beğenmez olmuştur. Onları, İstanbul'daki büyük çivi ve lokomotif yolsuzluğu yapanlarla bir saymakta, ortak görmektedir. Kardeşi yüzünden kendi günaha girmişcesine, bir yemini bozmuşçasına içi ıplamaktadır Dündar Öğretmen'in. Yetiştirdiği öğrencilerinin gözündeki kendisi nasıl yemez, içmez, uyumaz, helaya gitmez biriyse, büyüklerimiz de öyle insanüstü varlıklardır Dündar Öğretmen için. Hem de hepsi. Hiç ayırt edilmeksizin.”²⁸

Dündar Öğretmen'in amacı kısa bir süre içinde yeni Türk devletinin ihtiyaç duyduğu bireyler yetiştirmektir. Öte yandan o, zamanın ve zeminin müsait olmasına aldırmamaktadır. Bilindiği üzere Cumhuriyetle beraber hedeflenen batılılaşma ve ulus devlet modeli; Doğu'dan kopmayı ve Batı'ya yönelmeyi ön kabul olarak değerlendirmiştir. Dündar Öğretmen, bu kültürel değişiklikler için toplumun hazırlıklı olmadığını ayırdına varamamaktadır.

Modernleşme yavaş işleyen bir süreçtir. Devrimci niteliğine karşın, belirtilen değişimler akşamdan sabaha oluşmaz. Birkaç kuşağın hayatını kapsayacak kadar geniş bir zaman dilimi içinde seyrederek. Geçmiş ve yaşanan deneyimlere bakıldığı zaman, bir neslin yaşamına sığılmış modernleşme örneğine rastlanmaz.²⁹ Türk toplumu da oldukça sancılı ve travmatik bir sürece girmiştir. Modern hayatın bir parçası olabilmek, zannedildiği kadar kolay değildir. Tek yönlü ve yalın-

27 Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, s.64.

28 Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, s.174.

29 Büşra Sürgit, “Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Temel İzleklerden Biri Olarak Arada Kalmışlık”, *Aynanın Sırrı: Mustafa Kutlu Sempozyumu Bildirileri*, (Haz. M. Fatih Andi ve Bahtiyar Aslan), Küçükçekmece Belediyesi Yayınları, İstanbul, 2012, s.290.

kat bir kişiliğe sahip olan, durağan bir yaşam süren Dünder Öğretmen, hazımsız bir şekilde Batı kültürüne yelken açmıştır. Kültür değişiminden kaynaklanan herhangi bir yabancılaşma sürecine girmemiş, kimlik sorgusu yaşamamıştır. Çevresindekilerden de medeni birer yurttaş olabilmek için ellerinden geleni yapmalarını; sorun yaratmadan kendilerinden istenilenleri yerine getirmelerini istemektedir. Kardeşiyle ve öğrenci velileriyle yaşadığı olumsuz ilişkileri bu açıdan yorumlamak mümkündür.

Ölmeye Yatmak'ta okullarda yaşanan maddi sıkıntılar da söz konusu edilmiştir. II. Dünya Savaşı'nın getirdiği ekonomik güçlükler, Maarif Vekâleti'ni zorunlu tasarrufa yöneltmiştir. Bu süreç içinde okul çağındaki çocukları okula kavuşturmak için yeni ve donanımlı okul binaları yapmak, ekonomik açıdan yüksek maliyetler getirmektedir. Bundan ötürü eğitim vermeye elverişli bulunan binaları tamir ederek eğitime kazandırmak ve sınıf mevcutlarını artırmak gibi uygulamalara gidilmiştir. *Ölmeye Yatmak*'ta Aysel ile arkadaşlarının okuduğu bina, eski bir Ermeni evinden bozma bir okuldur. Toz, yağ, sirke ve bitotu karşımı bir koku hâkimdir mekâna.

Tasarufu tüm okullarda yaygınlaştırmak isteyen Vekâlet, yayımladığı genelgede dünyanın içinde bulunduğu savaş şartlarından ve bunun yurdumuza olan etkilerinden söz etmiş; eldeki olanakların gayet tutumlu bir şekilde kullanılması gerektiğini belirtmiştir.³⁰ Giyim konusunda sıkı bir kıyafet birliği aranmamasını, öğrenci velilerinin maddi gücünü aşacak ders ve alıştırma malzemesi istenmemesini emretmektedir. Dünder Öğretmen, fiziksel açıdan uygun olmayan bir eğitim ortamında bulunsa da eğitim-öğretim faaliyetlerini gerçekleştirmeye çalışır. Ekonomik problemler sebebiyle okulun ödeneği her geçen ay biraz daha kısıtlanmaktadır. Bundan ötürü Dünder Öğretmen, eskiyen Türk bayrağının yenisini kendi maaşıyla diktirir. Okulun bahçesine bir Atatürk büstü yaptırmak da hayalleri arasındadır.

Maddi sıkıntılar, okulun tertiplemediği müsamerede de kendini göstermiştir. Zira okul, büyük bir Atatürk portresinden bile mahrumdur. Piyeslerde kullanılan beyaz gömlek, iğne, krepon kağıdı, çuval ile sahnenin Sümerbank keteni bordo perdesi yerli halkın yardımlarıyla tedarik edilmiştir.

“Bize bu gecenin hazırlanmasında güç veren, azim veren Sayın Kaymakamımıza, bizi her an teşvik eden Sayın Jandarma Kumandanımıza, bize Yüce Atatürkümüzün az önce iftiharla sunduğumuz değerli portrelerini duvarından indirerek ödünç veren –çünkü Ulu Önderimizin okuldaki resimleri bu kadar büyük değildi, üzümlere söyleyeyim-, Müddeiumumimiz Beyefendi'ye, bize dispanserden iğne aleti ve beyaz gömlek veren ülkücü, genç Doktorumuza, sahnemizin perdesinin

30 Sadık Can, “Cumhuriyet Dönemi'nde Adana'da Eğitim (1923-1950)”, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin, 2006, s.171.

kumaşını bağışlayan tüccardan Şakir Bey'e, bize terazi veren Talat Efendi'ye, bize çuval veren yine Şakir Bey'e, bize krepon kâğıdını taksitle veren Emin Efendi'ye ve çocuklarına bu müsamereye çıkmak için izin veren bilumum sayın velilere şükranlarımızı sunarken, kusurlarımız olursa bağışlamanızı şimdiden ve Başöğretmen, babamız Hüdaî Bey adına hepinizden rica ve istirahat ederim."³¹

3. Sonuç

Cumhuriyet'in ilk yıllarında gerçekleştirilmeye çalışılan modernleşme projesi, oldukça yoğun bir değişim sürecini beraberinde getirmiştir. Özellikle eğitim alanında birçok düzenleme yapılmıştır. Çünkü yeni rejimin devamlılığı, eğitim politikalarının düzgün bir şekilde yürütülmesine bağlanmıştır. Rejimin yüzünü Batı'ya çevirerek yürüttüğü bu süreçte, eğitime de yukarıdan emirlerle rötüşler çekilmiştir. Bu durum, dönemin kız ve erkek öğrencilerinin bilinç oluşumunda oldukça etkilidir.³² Rejime ve yöneldiği / temsil ettiği yeni değerlere bağlı nesiller yaratmayı hedefleyen Cumhuriyet ideolojisinin en önemli aygıtlarından biri öğretmenler olmuştur.

Edebi eseri, yazarın yaşadığı dönemin toplumsal gerçekliğinden ayırmak mümkün değildir. Nitekim Adalet Ağaoğlu, 1933'te eğitim hayatına adım atmış bir insan olarak sözü edilen toplumsal değişimin sancılarını bizatihi yaşamıştır. Ağaoğlu, Batı'nın ancak birkaç yüzyılda benimseyip içselleştirebildiği sosyal ve kültürel yeniliklerin, birkaç yıl içinde baş döndürücü bir hızla hayata geçirilmiş olmasının doğurduğu çelişkileri gözlemlemekte, bu durumdan rahatsızlık duymaktadır. Dahası kendisini "ortasından makasla kesilmiş bir kültür"[ü]" yaşayan kuşak içinde addetmektedir.³³

Yazar, bu dönemin eğitim sisteminin çarpık yönlerini *Ölmeye Yatmak*'ta eleştirel bir üslupla yansıtmıştır. Güçlü bir milliyetçilik söylemi üzerine inşa edilmiş, ezberci, şekilci ve ideolojik eğitim sisteminin aksayan yönlerini ironik bir dille aktarmıştır. Tek başına Dündar Öğretmen tiplmesi bile yazarın, romanında oldukça eleştirel bir tavır takındığını göstermeye yetmektedir. Zira Ağaoğlu, Dündar Öğretmen'i tek yönlü, hoşgörüsüz, öğretim programını harfiyen uygulayan, medeniyet ve kültür mefhumlarından bîhaber, değişimin yarattığı sorunları umursamayan, ufuksuz, sorgulamayı reddeden, geçimsiz, katı kuralları olan, öğrencilerini tek tip üniforma giyen askerler gibi yetiştirmeyi hedefleyen olumsuz bir tip olarak betimlemiştir.

31 Ağaoğlu, *Ölmeye Yatmak*, s.16.

32 Duygu Gören, "Adalet Ağaoğlu'nun Roman ve Tiyatrolarında Kadın ve Kadın Eğitimi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 2008, s.119.

33 Eronat, "Adalet Ağaoğlu: İnsan ve Eser", s.60.

Kaynakça

Ağaoğlu, Adalet, *Ölmeye Yatmak*, Türkiye İş Bankası Yayınları, 25.baskı, İstanbul, 2011.

Asan, Hatice Tezer, “Türk Eğitiminde İktidar-Eğitim İlişkileri ve İnsan Yetiştirme Politikalarının Michel Foucault’un Panoptikon Metaforuna Göre İncelenmesi (1795-1946)”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2013.

Bozkurt, Birgül, “Öğretmen, Cumhuriyet Ve Kurumları: Köy Enstitüleri Örneği”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin, 2001.

Can, Sadık, “Cumhuriyet Dönemi’nde Adana’da Eğitim (1923-1950)”, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin, 2006.

Çetin, Hasibe, “Eğitimden İdealist Beklentiler, Pragmatist Yaklaşımlar”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C.27, S.2, s.659-678.

Dikmen, Özge, “Adalet Ağaoğlu’nun Romanlarında Sosyal Yapı”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, 2008.

Efendioğlu, Erdoğan, “Türk Sinemasında Öğretmen İmajı”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2013.

Eronat, Kamuran, “Adalet Ağaoğlu: İnsan ve Eser”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dicle Üniversitesi, Diyarbakır, 2004.

Gören, Duygu, “Adalet Ağaoğlu’nun Roman ve Tiyatrolarında Kadın ve Kadın Eğitimi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 2008.

Kili, Suna, *Türk Devrim Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009.

Sürgit, Büşra, “Mustafa Kutlu’nun Hikâyelerinde Temel İzleklerden Biri Olarak Arada Kalmışlık”, *Aynanın Sırrı: Mustafa Kutlu Sempozyumu Bildirileri*, (Haz. M. Fatih Andı ve Bahtiyar Aslan), Küçükçekmece Belediyesi, İstanbul, 2012, s.287-313.

Şaylan, Gencay, “Türkiye Cumhuriyeti’nde Devlet Yapısının Evrimi”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C.2, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983.

Ulusoy, Selma, “Türkiye’de Milli Eğitim Politikaları ve İlköğretim Ders Kitaplarının Örtük İdeolojisi Olarak Militarizm”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2011.